

KILÉNYI GÉZA

Gyulától Budapestig – gimnáziumtól az egyetemig

Én Gyulán születtem, és ott végeztem a gimnáziumot, kitűnő minősítéssel. A gimnázium vége felé megjelentek nálunk a szegedi agitátorok, akik arra próbáltak rávenni bennünket, hogy legyünk jogászok. Első nekifutásra vajmi kevés sikerrel. Ennek két oka volt. Az egyik azért, mert – ki tudja miért – mifelénk a jogászokat nem nagyon szerették, a másik ok pedig abból eredeztetett, hogy az én gimnáziumi társaim túlnyomó része alkalmatlan volt az egyetemre. Én magam azt szerettem volna, ha eljutok Sopronba, mert gimnáziumi szabadságom alatt magam is dolgoztam, s fölszedtem egyet és mást a növényekről és azok táplálásáról.

Nos, nem volt szerencsém. Munka közben kaptam egy borítékot, amelyben az állott, hogy „bár minden feltételnek megfelel, azonban hely hiányában nem tudjuk teljesíteni a kérelmét.” A borítékban állott azonban néhány javaslat – számomra pocséknál pocsékabb – így azután beadtam a derekam és a javaslatok közül a jogászságot választottam ki, s ezt be is jelentettem.

Épp egy tanyánál voltam, mint hivatalos személy, amikor kikerékpározott egy fiú, aki szüleim üzenetét hozta azzal, hogy azonnal gyorsan menjek haza, mert másnap már Budapesten kell lennem. Hazarohantam, és csak annyit tudtam, hogy felvettem a szebbik ruhámat és már is rohantam az állomásra.

A vonaton néztem meg, hogy mi van a második számú borítékban. Hát nem váltott belőlem nagy örömet. Én ugyanis – mint írtam – immáron jogász szerettem volna lenni. Ehelyett azonban azt ajánlották nekem, hogy próbáljak ki egy erősen bolsevista szövegű ajánlat-csokrot. Erre én nem voltam hajlandó. A boríték szerint kilenc órára kellett volna ott lennem, ahol a különböző szövegeket szelektálták. Én azonban csak tizenegyes táján toppantam be, nyomban azzal, hogy „itt valami tévedés történt, mert én a jogász munkára szerettem volna jelentkezni.” Jó sokáig próbáltak meggyőzni, s ha látták, hogy velem nem jutnak semmire, elővették a vastag szöveg-kategóriát, egy borítékot keresztbe és kasul leragasztották, engem pedig utamra engedtek.

Akkor csapott belém a mennykő, amikor kiléptem az épületből. Életben soha nem jártam az Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem környékén, de még azt sem tudtam, hogy merre kell elindulnom, ha oda akarok érní. Az utcán találomra megszólítottam egy budapesti embert, aki nagyon jó volt hozzám: részletesen elmondta, hogy merre kell mennem. Arra is mentem, és beléptem az Egyetem kapuján, odabenn pedig nyüzsögtek az egyetemista-jelöltek. Ismét nem tudtam, hogy belül merre menjek. Nagy szerencsém volt, hogy belebot-

lottam egy „mélynövésű”, szemüveges emberkébe (mint utólag tudtam meg, hogy a dékán mindenésébe), aki elvette tőlem a papírjaimat és csak annyit mondott, hogy holnap reggel nyolc órakor legyek ott. Úgy is történt, én pedig rövidesen Debrecen felé robogtam, mivel a kellemetlen előzmények után úgy véltem, hogy nem árt, ha két helyről is kapok nekem kedvező írást. Meg is kaptam őket, én pedig elköszöntem Debrecentől.

Mivel a kezemben volt a leendő egyetemista levele, egy-két hetet magamnak is megengedtem pihenésként. A pihenés során azonban sokat gondolkodtam azon, hogy vajon mennyivel lesz nehezebb az egyetem, mint a gimnázium. Gyulán ugyanis 95 százalékban olyan emberek vettek körül, akik a gimnáziumban sem állták meg a helyüket, az egyetemre pedig legjobb lett volna, ha vagy gondosan tanulnak, vagy egyáltalán nem tanulnak, mert képtelenek rá. Ennek két oka volt.

Az egyik az, hogy közeli vagy távoli falvakból hoztak be nagyon gyér ismeretanyaggal rendelkezőket, a másik pedig az, hogy sulykolták beléjük a marxizmus-leninizmust, minden nap szocialista módon énekelve járták be a gyulai utcákat. (Nota bene: a gimnázium igazgatója volt a legnagyobb marxista.)

Szeptember elején összegyűltünk az Egyetem egyik nagy előadó termében, és szelíden figyelgettük egymást. Én kedvezőtlen helyzetben voltam, mivel kétszáznál nagyobb csoportban én voltam az egyetlen gyulai. (Volt ugyan a gyulaiak közül egy vagy legfeljebb két személy, aki szintúgy vágyott a jogászkodásra, de ők más városban kötöttek ki.) Gyulán minden teremben volt egy „főnök”. A félreértés elkerülése végett mondom el, hogy ezt nem a teremben ülők nevezték ki főnöknek, hanem azt az igazgató vagy egy helyettese cselekedte meg, szigorúan oly módon, hogy csak egy „népi káder” lehet a főnök. Kíváncsi voltam, hogy vajon ehhez az Egyetem is ragaszkodik a „népi káder” keretei között? Nos, kőkeményen ragaszkodott. A párt és az ifjúsági szervezet mondotta ki, hogy a nagy előadó teremben hány csoport legyen, továbbá ki melyik csoportba jogosult belépni.

Őszintén szólva, mindez nem volt számomra meglepő. Már a végzős gimnazisták elbúcsúztatására sem a „főnököt” kérték fel, mert tudták, hogy az ő szövege nevettségbe fullad. Ezért az említett búcsúztatáskor – a legfontosabb részekhez – engem bíztak meg, noha nem voltam népi káder. Beszédet mondtam az utánunk jövő leány csapatnak, ezt követően szívhez szólóan beszéltem a távozó gimnazisták szülei és barátai számára, harmadikként pedig az igazgató kívánságára nekem kellett beszélnem a pártházban lévőknek. Engem beengedtek, ám a tanárok és a távozó gimnazisták a pártház előtt sorakoztak fel. Alig kezdtem el a mondanivalómat, odakinn szakadó eső indult meg. Mivel úgy véltem, hogy pillanatnyilag jobb épületben lenni, kellemesebb, mint az esőben, én csak mondtam, mondtam a szövegemet, míg az eső el nem állt.

Amint kiléptem a pártházból, hozzám fordult az egyik tanárom – olyan, aki nem veti meg a szeszt – azzal a kedves szöveggel, hogy „A fene egyen meg téged, miért kellett neked ilyen sokáig beszélned?” Mit mondhattam volna? Nem egyebet, mint azt, hogy a pártbéli elvtársaknak annyira megtetszett a szövegem, hogy még az eső lejártakor is ott akartak tartani. (Aki nem hiszi, járjon utána !)

Eme kis kitérő után visszatérek az egyetemistákhoz. Meglehetősen tarka népesség vett körül. Akár hogyan nyújtogattam a nyakam, egyetlen ismerőst sem találtam. Érhető módon a pestiek voltak előnyben, hol itt, hol ott bukkantak ismerősre.

Én nem tolakodtam, csupán azt figyeltem, hogy ki az ország melyik részéből érkezett. Egy-két hét után aztán már ismertünk egyeseket, mi több: maguk közé fogadtak. Ezzel azonban csak csínján kellett bánni, mert miként a gimnazistáknál, úgy az egyetemistáknál is voltak olyanok, akiknek a világnézete eltért az enyémtől és a hozzám hasonlóképtől. Egyesek lenézték azokat, akik templomba jártak, mások pedig dicsőítették a marxista-leninista tanokat. Voltak azután „kopók”, akik mézes-mázos szavakkal próbálták elcsábítani az elcsábíthatókat, s ha az megtörtént, siettek a pártirodában mószerolni. Én kökeményen tartottam magamnak azt a célt, hogy ha már így hozta a sors, legyek én jó egyetemista. Gondosan átnéztem az első év feladatait, mert még magam sem tudtam, hogy melyik jogászai szakterület számomra a legalkalmasabb. Végül is úgy döntöttem, hogy az első évben nem egy, hanem három szakterületet vizsgálok meg. Ez annyit jelentett, hogy nem elégedtem meg a délelőtti szakterülettel, hanem délután betársulok ama társaimhoz, akik többlet akarnak megtudni, mint amit délelőtt halottak.

Ezeket a délutáni foglalkozásokat – amelyek nem kötelezőek, s amelyeket többnyire lelkes fiatal oktatók vezetnek – ahol csak tudtam, magam is végig hallgattam, mi több hozzá szóltam, netán vitába is keveredtem. (Az ilyesmi délelőtt, amikor többnyire a professzor oktatja a tanítványait, ez nem lehetséges.)

Szerencsémre nagyon hamar rájöttem, hogy a gimnázium és az egyetem ég és föld. Amíg gimnazista voltam, elég volt az, hogy végig hallgattam az órát. Könnyre nem volt szükségem, többnyire a szünetben írtam meg az otthoni lelkét is. Mindezt azért, hogy a gyengébb ismeretekkel rendelkező társaimat nagyobb munkára serkentsem. (Ez sajnos nem mindig sikerült. Volt egy délután, amikor mindössze öt személyt kellett megvizsgálni ahhoz, hogy ki lehessen mondani: a gimnazista méltó a további működésére. A dolog azonban kissé megváltozott. Az öt személy közül egy kiváló minősítéssel fejezte be a gimnáziumot, míg a további négyet elbuktatták. Az ötödik személy – nem véletlenül – én voltam.

Ami az egyetemistákat illeti, nekik a kezdettől fogva tudniuk kellett, hogy ahol ülnek, ott sokkalta nagyobb munka vár rájuk, mint a gimnáziumban. Aki a félévi, vagy a második félévi időszakban csak egyszer olvasta el az időszerű könyvet (vagy könyv-részletet), az megnézheti magát. Én már menet közben elővettem azokat a jegyzeteimet, amelyeket fellapoztam, mert sok okos dolog rejtett bennük. Ez vonatkozik a délutáni szakterületekre is. Amikor azután közeledett a félévi vagy második félévi idő, én elővettem mind a könyveket, mind pedig a jegyzeteimet, azokat – attól függően, hogy mennyi időm lesz rá – reggeltől estig tanulok. Nálam ez úgy ment végbe, hogy először azt olvastam, amit aznapra magamnak kijelöltem. Ezt követte a második olvasat, amelynek lényeges részeit gondosan meghúztam, végül pedig odáig jutottam, hogy egy szóval egy vagy több könyvlapot fejből ismertem.

Nem hagyhatom figyelmen kívül, hogy miként viszonyultunk egymáshoz. Azok voltak kedvező helyzetben, akiknek ismerősei voltak. A távolról érkezők lassacskán tudtak beilleszkedni. Én igyekeztem szerény maradni, tekintet nélkül arra, hogy ki szegény, ki pedig – többnyire a szülők jóvoltából – többet engedhet meg magának. Arra is ügyeltem, hogy ne sértsem meg azokat, akik mellettem ülnek, ha kérdeznek tőlem valamit, készséggel válaszolok. Akadnak persze nagyképűek is, de azok előbb-utóbb lejjebb adják a hangjukat.

Az első és második egyetemi szakaszban – ha lehet – nem csak én, hanem sokan a társaim közül, figyeltük a professzorok előadásait. Azt kellett mondanom, hogy bizony ezek nem homogének: voltak olyan professzorok, akik nem lelkesedtek a pártért, ugyanakkor kiváló professzorok voltak, míg mások csapnivaló oktatók voltak, de ajnározták a marxi-lenini nézeteket. Az utóbbiak közül voltak olyanok, akik szóról-szóra olvasták fel a tananyagot, egyetlen saját gondolat nélkül.

Én abban a csoportban voltam, amelynek tagjai élvezettel hallgatták a bölcseket. Az ő előadásaik alatt nem volt beszélgetés, legfeljebb halkán, a korábban nem ismert dolgok gyors leírása. Idő hiányában nem sorakoztathatom fel az összes kiváló professzor, de kettőt azért nem hagyhatok ki.

Sala bácsi minden valamire való professzor kedvence volt. Az én koromban Sala bácsinak két fontos tenni valója volt. Mivel ő nem vetette el a szivarokat, miközben az ELTE felé haladt, bement egy trafikba. (Nem olyanok, mint mostanában.) Sala bácsi kilépett a trafikból és elindult. Sajnálatos módon nem arra, amerre kellett volna. A lakásába való belépésekor kedves felesége felvilágosította, mondván, hogy „Sala, neked most órád lenne”. Sala nem lelkesedett, de kellő időben – némi késedelemmel – beérkezett a dolgozó szobájába. Aznap minden egyetemista is tudást szerzett a szivar ügyről, legfeljebb azonban mindenki beéri egy mosollyal, mert mindenki szerette Sala bácsit.

Volt azonban még egy dobása is. Nevezetesen az, hogy írásban adták ki a vizsgára szóló szövegeket. Sala bácsi azonban jobban szerette az élőszót, mint az írásban adottat. Így azután a vizsgázónak csak két percet engedélyezett, majd azt mondta: „Várj, fiam, mondok én neked valamit.” Tulajdonképpen arról volt szó, hogy Sala bácsi meg akarta tudni: a vizsgázónak mekkora a felkészültségi foka, van-e önálló álláspontja.

Volt azután egy másik professzor is, akit valamennyien szerettünk, annak ellenére, hogy megkívánta az anyagok alapos ismeretét. Ez azonban nem mindenkinek sikerült. Közöttünk volt egy igen csinos leány, aki azonban annyit értett a joghoz, mint hajdú a harangöntéshez. Azonban valakitől meghallotta, hogy a professzor úr kedveli a piros színű ruhákat. Több sem kellett a kolleginának, aki azonnal készítettetett egy csodaszép ruhát. A mi professzorunkat azonban nem lehetett átrázni. Egyre másra tette fel a kérdéseket, de mindhiába. Mivel jószívű voltam és tőlem négy méterre ült, nagyon halkán súgtam a leányzónak, hátha azt megérti. Nem értett azonban semmit, viszont meghallotta az én sűgásomat. Meg is kaptam a magamét: abban a formában, hogy „Kilényi, Kilényi még sorra kerűlsz.” De mielőtt sorra kerűltem volna, a mi professzorunk mondott valamit.

Nevezetesen azt, hogy „kénytelen vagyok véget vetni a kérdezésnek, mert még azt mondják rólam, az öreg csak azért adja át X-et, mert piros ruhája van”.

Nos, nem volt nekem piros ruhám, de ennél sokkal nagyobb tisztesség ért meg. Az imént említett két professzor a vizsga időszak végén mindig a lakásába invitálta a legjobb hallgatókat. Nem sokat, csak kettőt-hármat, de azok halálukig nem felejtük el. Én sem felejtettem.

Volt azonban egy professzorral szomorú dolgom is. A félreértések elkerűlése céljából nem velem volt gondja, hanem az egész osztállyal. A probléma abból eredt, hogy a professzor nagyon halkán beszűlt, s aki a harmadik helyen ült, az már alig hallott valamit, az ötödik helyen pedig már mindenki nagy hangot üt meg és fűtűl a tanárára. Én nagyon sajnáltam azt a derék embert, annál is inkább, mert tíz percenként félbe szakította a mondanivalóját, s azzal fenyegette a nagyhangűakat, hogy „vigyázzanak, mert a dékán úr már nyomon van, és maguk megkapják azt, amire érdemesek”. Nos, ettől kezdve mindenki azt kiabálta, hogy „dékán úr már nyomon van”. Hárman voltunk a professzor körül, de rossz volt nézni, hogy mennyire kifulladt az oktatás után. Hárman voltunk szerencsűesek: a professzor a szobájában halkán ugyan, de bölcs dolgokkal traktált bennűnket, mi pedig ezt tovább adtuk a délutáni önkéntes tanácskozáshoz, ahol mind többen jöttek, hozzánk. Engem váratlanul ért, hogy a professzor úr kettesben való megbeszűlésre behívott a szobájába. „Édes fiam, kérek tőled valamit. Az óráim egy részét átengedem neked. Elsűként például azt, hogy gondosan nézd át a hivatalos lapban azokat a dolgokat, amelyek

bennünket érdekelhetnek, ezeket pedig magyarázd el a barátaidnak, hátha figyelnek”. Bevallom őszintén: velem ilyesmi még nem történt. Ezért ész nélkül estem neki a hivatalos lapnak, s kiválasztottam azokat a részeket, amelyek érdekesek lehetnek. Sem a professzor, sem én senkinek nem árultuk el, hogy mi készül itt két nap múlva. A hallgatók ugyanúgy viselkedtek, mint korábban: kiabáltak, társalogtak, kártyáztak. Én az óra elején beültem az első sorba, egy kedves kollegina mellé. (Ez nem szerelem volt, csupán kedvesség.)

A professzor bejött az órára, de erre senki sem figyelt. Én kétágú lettem: oda figyeltem, hogy mit mond a kollegina, de azzal párhuzamosan vártam, hogy a professzor mikor szólít a pódiumra. Az utóbbi rövidesen bekövetkezett, de senki sem foglalkozott vele. Én gyorsan odasúgtam a leányzónak, mondván: „bocsáss meg, most egy kis dolgom lesz”, azzal halkán felkeltem és felálltam a pódiumra. Ezt azonban még senki sem vette észre. Óriási szerencsém volt, hogy a hangomat a leghátsó részen is hallani lehet. Az ordítózik és kártyázók egy pillanat alatt elhallgattak, mert bizonyosra vették, hogy hirtelen megbolondultam, vagy megrészegettem, mert mit keresek és a pódiumon, amikor ott van az oktató, aki egy szóval sem küld el a pódiumról. Mindössze egy perc alatt azonban rájöttek, hogy sem bolondnak, sem részegnek nem vagyok mondható, ellenben érdekes dolgokat lehet hallani tőlem, mert nem csak a hivatalos lapból lehet meríteni, hanem nekem is lehet javaslatom, mi több: az sem bűnös dolog, ha mondok egyet és mást a szomszédos országok olyan tevékenységéről, amelyről a jelenlévőknek halvány gőze sincs, pedig nem árt, ha valamit onnan is merítünk.

Számomra csodával ért fel, hogy tisztelt társaim nem csupán elhallgattak, hanem oda is figyeltek. Eszembe sem jutott, hogy amikor megszólal a csengő, majd tapsra várok. Nem a tapsikolás céljából álltam a pódiumra. Két dologra ügyeltem. Az egyik az volt, hogy nem hivalkodtam. Senkitől sem kérdeztem meg, hogy érdemes volt-e végighallgatni a mondandómat. A másik dolog az volt, hogy az a szerencsétlen oktató, akit annyiszor megaláztak, próbálja meg, hogy – az eddigiek alapján – szereltesen fel egy hangos készüléket, mert akkor nem lehet azt mondani, hogy semmit sem lehet hallani.

Sajnálom, hogy rövid időn belül szétváltak útjaink: a professzor úrnak és nekem. Egy szép reggelen ugyanis hozzám jött vagy tíz barátom, azzal, hogy a szegediek néhány emberrel vázlatosan bennünket is szeretne bevonni abba, ami szerintük az országnak javára lehet. (Úgy nézem, ha valami jó van, mindig hozzám jönnek, én pedig a bölcsek kövét nem hajtom el.) Volt azonban egy pici gond: Sala bácsinak most kezdődik az órája. A barátaim morfondíroztak, hogy most mi legyen. Én csak annyit mondtam: ti legyetek belül, a szegediekkel, öt perces szöveggel, én pedig a folyosón, Sala bácsival. Így is lőn. Én is bementem vele együtt, a szegediek pedig mentek tovább, más egyetemekhez.

Tíz perccel később bejött a terembe egy belső „futár”, aki felcipelt a pártházba, ahol én soha nem jártam. Még ki sem nyitottam az ajtót, már is szidások áradtat zúdult rám. „Hogy merted beengedni a szegedieket, ki adott neked erre engedélyt, stb., stb.” Egy ideig még vártam – a nálam két évvel idősebb szájából – de azután ellentámadással lendültem. Megkérdeztem, hogy ki tiltotta meg az ELTE, vagy akármelyik másik egyetem kölcsönös találkozását? Ha nem tudnád, ez nem bűn, hanem előny. A bűn az, ha bármelyik egyetem ül a fenekén, ősrégi dolgokkal foglalkozik, holott az élet szüntelenül változik. Az a jó az egyetemen, ha az oktatói, de a hallgatói is keresik az újdonságokat, mert ellenkező esetben elpártolnak az olyanok, akik szeretnének magasabb szintű munkát végezni az egyetem után.

Nos, egy egész órája csapkodtuk egymást: ellentétem állandóan a párttal hivatkozott, én pedig a bölcsességgel. Ő pimasz hangon beszélt velem, én pedig úriember módjára, mert tudtam, hogy ettől a falra mászik, vagy gutaütést kap. Végül is ott hagytam, mondván, hogy nekem órára kell mennem.

Másnap reggel beléptem az egyetem ajtaján, s véletlenül mellém csapódott egyik társam is. Amikor fölfelé léptem néhányat, megállított bennünket az egyetem DISz titkára, s a következőket mondta: „Már vártam rátok. Arra kérek benneteket, hogy forduljatok vissza, és az egyetem nevében menjetek a DISz épületébe, amely egy budai úton található”. Gyorsan elővettünk egy térképet és nekivágtunk. Mire oda értünk, elég sokan voltak ott az ország legkülönbözőbb tájairól. A nagy probléma azonban az volt, hogy sem mi, sem pedig a DISz vezetői nem tudták, hogy ki-kicsoda: megrögzött pártkatona-e; olyan, aki még nem döntötte el, hogy hová tartozik; s végül olyan „tégla”, aki mézes-mázás, de amint lehetett, elszaladt mószerolni.

Számomra most jött a nagy csoda: a DISz vezetői egyáltalán nem lelkesedtek a pártért, kiváltképp az olyan pártkatonákért, mint akivel nekem volt szerencsém egy nappal korábban, s aki azt gondolja, hogy az egész országban ő a legkiválóbb pártkatona. Amikor a DISz vezetők meghallották, hogy mi ketten honnan jöttünk, megnőtt az ázsiónk, és mind gyakrabban fordultak hozzánk tanácsért, vagy másért. Mi pedig készséggel segítettünk nekik. Egyre többen jöttek be a DISz házába, különböző helyekről, mi pedig azt figyeltük, hogy ki az, aki nem tűnik számunkra gyanúsnak. Én elég sok egyetemistával beszéltem, és mindvégig örömmel tapasztaltam, hogy nagyjából azonosak a nézeteink.

Egyszer csak berobban hozzánk egy DISz vezető és közli, hogy délután nagyszabású vita és javaslat lesz. (Jellemző rájuk, hogy az ELTE-t „elfelejtették” meghívni. Ezt észrevették a DISz vezetők is, és engem bíztak meg azzal, hogy mondjak egyet és mást.) Ennek nem nagyon örültem, mivel az utolsó pillanatban közölték velem, és úgyszólván semmi felkészülési időm nem volt. Gyorsan előszedték a legnagyobb autót, amely csaknem akkora volt, mint később

Putyiné. Nagyon sokan voltak az épületben, és már javában fojt a vita, amikor sikerült bejutnom. Én már az autóban is eldöntöttem, hogy nagyon röviden fogok beszélni. Azzal kezdtem, hogy az Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem hallgatóinak nevében köszöntöm a jelenlévőket. Hozzánk már egy nappal korábban érkeztek a szegedi egyetemisták, mert kipattant belőlük egy sajátos szegedi gondolat. Amikor ezt mondtam, a tömegből egy nő rikácsolni kezdett, hogy „nekünk nem kell Horthy Miklós”. Kedvem lett volna megmagyarázni neki, hogy szó sincs Horthy Miklósról. Ellenben a szegedi hallgatók okos gondolatokkal léptek elő, amit érdemes megvizsgálni. Nem akartam vitatkozni, ezért közöltem, hogy két napja egyre több helyről érkeznek hallgatók a DISz házába, ahol elmondhatják, hogy mit tartanak jónak és mit rossznak. Bölcs dolognak tartanám, ha innen is küldenének embereket. No, ennek eleget tettek, és félórával később ott voltak. Én négy szemkört beszéltem velük, örömmre. Közben jött egy hírnök, hogy másnap délután nagyszabású felvonulásra kerül sor az egyetemisták részvételével, akár budapestiek, akár máshonnan jövők.

A következő napon már korán ott voltunk a DISz házában, de szükség is volt ránk, mert állandóan szólt a telefon, mivel azt hallották, hogy szigorúan megtiltották a felvonulást. A DISz vezetői mindenkinek azt mondták, hogy már pedig meg fogjuk tartani a felvonulást. A vezetők bementek a pártközpontba, és megmondták, hogy amennyiben megtiltják a felvonulást, ennek súlyos következményei lehetnek, nem csupán a diákokra, hanem az egész országra. Dél táján azután beadták a derekukat és feloldották a tilalmat. Ezt a rádió is bejelentette. Három óra táján azután megindult két hosszú sor: az egyik, a Duna bal oldalán, a másik pedig a jobb oldalán. Mi előzetesen abban állapodtunk meg az ELTE-vel, hogy a kart karba öltve menetelünk, nehogy rossz személyek furakodjanak a soraink közé. Sajnos nem mondhatok el mindent, amit szeretnék, ezért csak a legfontosabbakat említem.

A két hosszú sor Bem József szobránál találkozott. Ott szerettek volna fontos dolgokról beszélni, de nem sikerült, mert nem voltak felkészülve arra, hogy hallani lehessen. Így azután a két csoport átment az akkor még fennálló hídon, a parlament elé, és a nagyszámú közönség egyre nagyobb számban követelte, hogy hozzák elő Nagy Imrét. Ez azonban elég nehéz volt, mert Nagy Imrének számos ellensége volt, akik hallani sem akartak arról, hogy az emberek bölcs dolgokat hallhassanak. Mint ismeretes volt, Nagy Imrétől valamennyi jogát elvették, és a lakása körül is állandóan ott ólálkodtak. Az volt a szerencse, hogy az országházon belül volt egy néhány épeszű ember, aki megmondta, hogy amennyiben nem engedik meg Nagy Imrének, hogy szólhasson az emberekhez, ez az országnak súlyos csapás lehetne. Nagy nehezen belementek abba, hogy kiküldenek egy autót Nagy Imrének, mert a hatalmassá duzzadt népség egyre idegesebben követelte mindazt, amit indokoltnak látott.

Iszonyú helyzete volt Nagy Imrének. Őt senki sem világosította fel arról, hogy délután hatalmas számú személy lesz a parlament előtt, a pártközpont részéről semmiféle ajánlást nem kapott, s amíg a neki küldött autóban ült, fogalma sem volt arról, hogy mit mondjon az embereknek, ebben sem segítette senki. Mivel hosszú ideje nem tudta, hogy akkortájt mit illik mondani a jelentkezőknek, szavait azzal kezdte, hogy „Kedves Elvtársaim!” Ez olaj volt a tűzre, mert sokat egybehangzóan kiáltották: „Nem vagyunk elvtársaid !” Én soha nem jártam közvetlenül Nagy Imre közelében, de tőlem telhetően figyeltem a tevékenységét és a legnagyobb tisztelettel viseltetem irányában. Most pedig voltak emberek, akik lenézték Nagy Imrét, pusztán azért, mert régi beidegződése folytán eltévesztette az egyik szót. Már pedig ez mindenképpen könnyebb, mint néhány nappal később ismét hozzákezdeni a komoly munkához, majd még később – sokadmagával – meghalni a hazáért.

Amikor Nagy Imre befejezte a rövidre fogott mondanivalóját, az én barátaim az ELTE-n jó hangosan kiáltották, hogy „a rádióhoz”. Elindultunk tehát a rádióhoz, kétféle okból: az első az volt, hogy reményeink szerint mi leszünk az elsők, a másik ok pedig az volt, hogy a különböző egyetemek hallgatói különböző szövegeket, különböző számmal akarták bejuttatni a rádióba. Mindkét elképzelésünk dugába dőlt. Mire oda értünk a rádió épületéhez, jó sokan voltak már ott, köztük a legkülönbözőbb személyek is. A tömeg egyre duzzadt, olyannyira, hogy faltól falig lökdösték egymást. Azok, akik szövegeket gyártottak, szerettek volna bejutni az épületbe, de ez nekik sem sikerült. Én épp az ajtóval szemben álltam, fölöttem pedig egy kiugró volt, ahol oda-vissza mászkáltak a rádió emberei: de a rádió nagyszonyja nem engedte meg, hogy kívülről bárkit beengedjenek. A nagy nyomás hatására benyomták a rádiós ház ajtaját: s abban a pillanatban szembe találoztunk a dobtáros ávósokkal, akik egy darabig tartották magukat, de utána más dologhoz kezdtek. Mi csak 6-8-at láttunk belőlük, de rövidesen kiderült, hogy tele van velük az egész ház. Őt másodperc múlva elkezdtek durrogó anyagokat hajigálni, ami óriási félelmet keltett, mert sokan azt hitték, hogy kézigránátokat dobtak közéjük. Kézigránát ugyan nem volt, de gázt eresztettek az emberek közé, akiknek orra, szája, mindene tele lett vele, igen kellemetlen volt. Azok, akik a rádiós ház ajtajának közelében voltak, minél előbb szerettek volna kikerülni a keskeny utcából, de az úgyszólván lehetetlen volt, mert a körülöttem lévők nem tudtak kijutni, mivel egyre többen és többen akartak befelé menni. Amikor végre a kimenésre várók egy picit kijebb kerültek, már még is szólaltak. Ketten álltak mellettem, egy derék munkásember, valamit egy honvéd tiszt (nem ávós!). A munkás anynit mondott a tisztnek: „Ez a te drágalátos népi demokráciád!”

Én keservesen kiverekedtem magam, majd leültem a rádiónk mellé, mert tudtam, hogy várható lesz egy magas helyről érkező szöveg. Feltételeztem, hogy

ez a szöveg csapnivaló lesz. Úgy lőn. Amikor a fiatalság elindít egy újszerű vállalkozást, amelyhez csatlakoznak azok is, akik egyetértenek velük, akkor nem célszerű idegesíteni az embereket.

Amikor mentem hazafelé, egyre sűrűbben hallottam a puskaropogást, csak azt nem tudtam, hogy ki lő és mivel. Mivel nekem semmiféle puskám nem volt, úgy döntöttem, hogy másnap reggel bemegyek az egyetemre. Nem tudtam, mert széles utcákon kellett volna átmennem, pedig egy néhány átfutó ott hagyta a fogát, már pedig azt valahogy nem szeretem. Másnap bejutottam az egyetemre, ahol azt mondták, hogy mindenki a lakóhelye szerinti honvéd épületben jelentkezzen. (Akkor még minden kerületben volt honvéd épület, az én lakóhelyemtől nem messze.) Ott én tisztességgel jelentkeztem, azonnal megkaptam a katonaruhát, valamint a dob alakú puskát. Az utóbbival nagyon sok bajom volt, mivel vastagon be volt kenve, hosszú idő kellett, amíg fényesre sikáltam.

Estefelé beszólt valaki, hogy a környező részek csibészei valahonnan szereztek a csúzlítól kezdve mindent – a puskáig is – és kitalálták, hogy este szétzavarnak bennünket, mert azt hiszik, hogy ávósok vagyunk. Én azt mondtam, hogy jó lenne elébe menni a dolognak. Ezt elfogadták, s összeállítottak egy kétszer két személyből álló csoportot, a következőképpen: én voltam a jobb első, egy egyetemista a bal első, egy sürgősen behívott hadnagy második, végül egy balnak egy katonai matróz. Sötét volt már, amikor elindultunk. Elsuhant mellettünk egy kb. 20 főből álló, nyitott teherautó; amit láttunk, az inkább börtönviseltnek, mintsem rendes embereknek szól. Elsuhant egy öt személyből álló autó is, nagy zászlót lobogtatva. Időközben azt vettük észre, hogy azok, akik bennünket szét akartak zavarni, elindultak felénk. Mint tapasztaltuk, 6-12 éves fiatalokból állt. Amikor 20 méterre megközelítettük egymást, ránk rivalltak, hogy „állj, fel a kezekkel”. Nekem ez a legcsekélyebb módon sem tetszett, de a hadnagy azt mondta, hogy beszéljünk velük. Erre azonban nem került sor, mert az imént öt személyből álló autó villámgyorsan mellénk jött, egy ember kiugrott a kocsiból, lekapta rólunk a puskát és a kocsit úgy elporzolt, hogy soha nem láttuk többé. A fiatalok látták, hogy nincs nálunk fegyver, ezért oda jöttek hozzánk. Mi megmagyaráztuk, hogy nem vagyunk ávósok, itt vannak az igazolványainak is, azért küldtek bennünket ide, hogy a szétoszlott rendőrség helyett tartsuk a munkát. Megpróbáltuk a fiatalokat rávenni arra, hogy menjenek haza, mert a szüleik nyilván aggódnak értük. Erre azonban nem voltak hajlandók.

Miközben velük beszélünk, valaki lőtt egyet, és egy kisfiú összeesett. Szerencsére épp akkor ment arra egy mentőautó, gyorsan beemelték a kisfiút és bevitték a legrövidebb kórházba. Újlag megpróbáltuk rávenni a fiatalokat a hazamenetelre, de mindhiába.

Nem tudtunk mást csinálni, mint azt, hogy visszamentünk a körletünkbe, kaptunk új puskákat, és azokat jó hosszú ideig sikáltuk, hogy hadra foghatók legyenek. Amikor ez megtörtént, a hivatásos katonai gépkocsivezető mellé ültem, mert egy nagyobb laktanyából kellett ételeket vinnünk a többieknek. Amikor visszafordultunk, egy ideig senkit sem láttunk, és már közel volt az a honvéd épület, ahonnan elindultunk. Egyszer csak felbukkant egy vékony kabátos ember, aki egy szál maga hadonászott, hogy álljunk meg. Én azt mondtam a pilótának, hogy menjünk nyugodtan tovább, hiszen katonák vagyunk és egyetlen, fegyvertelen emberrel szállunk szemben. A gépkocsivezető azonban azt mondta, hogy neki családja van, ő megáll. Tulajdonképpen igaza volt, mert abban a pillanatban, amikor megálltunk, minden zugból csak úgy ömlöttek az emberek. Én azonban gyorsan kiugrottam a kocsiból és sztentori hangon rájuk szóltam: „Gyertek hozzánk közelebb. Mi magyar honvédek vagyunk, nem pedig ávosok, még kevésbé oroszok. Láthatjátok, hogy noha a nyakamban van a pisztoly, senkit sem bántok. Itt vannak az igazolványaink is. Most pedig elköszönünk tőletek, mert sürgős feladatunk van”. Nos, ezt megúsztuk baj nélkül.

Most – sajnálatomra – kénytelen vagyok néhány napot kihagyni a mondanóimból. Korábban említettem, hogy a rádiótól való eljövetelem utáni napon nem tudtam bemenni az egyetemre, mert azt a gyakori lövöldözés nem tette lehetővé. Ugyanakkor a más oldalról jövő barátaim nem csupán bementek, hanem – mivel nem tudták, hogy élek-e vagy halok-e – a jelenlévők köréből létre hoztak egy csoportot. Ennek én nem voltam tagja és azt sem tudtam, hogy mivel foglalkoznak. Nem sokkal később azonban kitalálták, hogy hozzunk létre teljesen megbízható és sok mindent ismerő barátainkból két egymást követő, 24 órás csapatot. Ezek közül az egyiknek én lettem a vezetője.

Hamarosan kiderült, hogy a két 24 órásra nagy szükség van. A rendőrség szétzilálódott, az egyetemet pedig – a mi embereinkkel – őrizni kellett. Én minden alkalommal leírtam, hogy kinek és mennyi időre kell ott szolgálni. Én elég gyakran néztem szét az egyetemen, egyszer tanúja voltam annak, amikor a kommunista professzor be akart menni, ám a két őrző közölte, hogy nem áll módjában beengedni. (Ez még a csoport parancsa volt, én nem voltam benne, ám ha lettem volna, nagy valószínűséggel én is ezt mondom. Egyébként nem csak professzor, hanem más személy is kapott az éppen szolgáló őrzőtől ilyen szöveget.)

Mivel az oroszok kivonultak Budapestről, mindnyájan arra gondoltunk, hogy most már eljön a jobb idő. Sajnos tévedtünk. Nyugodtan aludtunk, amikor a sötét hajnalban megszólaltak a fegyverek, és rögtön tudtuk, hogy mi vár ránk. Azonnal intézkedtem, hogy hozzák be a nagy terembe a katonai ládákat. Míg a többiek a rádiót hallgatták, én szedtem elő a dob alakú puskát – a jelenlévők számának megfelelően – és elkezdtem a dobba helyezni a lövedé-

keket. Amikor beszállingóztak a terembe és meglátták a kézigránátokat, olyan gyorsan kimentek, ahogyan csak tudtak. Azok, akik a nyáron egy hónapos katonai kiképzésen vettek részt, túlnyomóan azt hitték, hogy az igazi kézigránát az, amit a kezükbe nyomtak. Valójában az igazi kézigránát nem csak pukkan egyet, hanem kemény, és képes az ellenséget kisebb vagy nagyobb mértékben megsemmisíteni. Nekem három ládában hozták a kézigránátot, mert három különböző darabból lehet összeállítani.

A lövöldözés továbbra is fenn marad, de még most sem tudjuk, hogy kik jönnek: a visszafelé jövő magyar katonák, az orosz katonák gyalogosan, orosz katonák nagy ágyúkkal, orosz katonák tankkal és gyalog csapattal, stb. Már nyolc óra volt, de az oroszoknak a közelünkben nem volt senki. Kilenc óra táján tankok hangját lehetett hallani, és rövidesen kibukkant 5 tank, egyenesen felénk, de gyalogosok nélkül. Barátom és én becsúsztuk a nagy termünk előtti részbe, de úgy, hogy kívülről nem lehetett látni bennünket. Korábban már egy katonai kabátra ráfeküdtünk, mellettünk volt a dob alakú puska és a kézigránát. Közben kb. nyolc méterre megállt előttünk az első tank, majd a többi is, és mind az öt tank ránk fordította az ágyúját. Vártunk, hogy lőni fognak-e. Mivel nem lőttek, egymásra néztünk, azzal, hogy mi pedig lőni fogunk. Én már nyúltam a kézigránát után, amikor a hátunk mögötti ajtón át kikiabálták, hogy felülről azt mondták: ne lőjete, várjátok azt, hogy ők lőjenek. Én engedelmes katona voltam, eleget tettem a parancsnak. Az öt tank vezetője hátramenetben visszament, de mind végig ránk fordított ágyúval.

Az Atya úristennek köszönhattük, hogy életben maradtunk. Ha csak egyszer megmozdulunk, az öt tank cafatokká tép bennünket, majd a földig rombolja le az egyetemet, s ilyen módon hányan halnak meg.

Vajon az öt tankos honnan szerezte a tudományát? Egyszerű. Az ávósok kimentek Budapestről, és rajtuk kívül ütöttek tanyát. Utána nagyon precízen felrajzolták, hogy a tankosok merre felé, milyen épületnél, milyen szögben, stb. dolgoztak. Őket azonban nem érdekelte magyar vagy orosz, hiszen ők ávósok. Az öt tank eltávolodása után oda jött hozzánk egy tisztelt oktató, aki a következőt mondta: „Én mindvégig veletek voltam. Ne higgyetek abban, hogy jönnek hozzátok a külföldi katonák, hogy megvédjenek benneteket. Gyertek velem.” Iszonyú vergődések közepette döntöttem úgy, hogy velük megyek. Hatan voltunk és a szomszédos templomon keresztül mentünk ki. A hatból öt elment külföldre. Én itt vagyok.